

KİTÂB-I GÜZÎDE YA DA SULTÂNİYYE

Paki KÜÇÜKER¹

ÖZET

Anadolu'da Türkçe telif ve tercüme ilk tıp eserleri 14. yy.dan itibaren verilmeye başlanmıştır. Önceleri Arapça ve Farsça eser veren tabipler özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonraki Beylikler Devrinde beylerin teşvikiyle Türkçeye yönelmiş, bir taraftan Türkçe eserler verirken diğer yandan daha önce Arapça ve Farsça kaleme aldıkları eserlerini Türkçeye tercüme etme çabası içerisine girmişlerdir. Gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışındaki çeşitli kütüphane ve koleksiyonlarda bu dönemden kalma birçok yazma bulunmaktadır. Bu yazmaların her biri ayrı bir önem ve değer taşımaktadır ancak nüsha sayısı tek olan yani bilinen başka bir nüshası bulunmayan eserler daha da önem arz etmektedir. Bu çalışmada bilinen tek nüshası İngiltere'de The British Library Oriental and India Office Collections 15049 numarada kayıtlı Kitâb-ı Güzîde üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tıp yazmaları, Eski Anadolu Türkçesi, Kitâb-ı Güzîde.

ABSTRACT

Kitab-ı Güzide or Sultaniyye

Turkish original and translated medicine works has begun to given from 14 century. Initially physicians who gives Arabic and Persian works head towards to Turkish by the Bey's encouragement in the Beylic's Period specially after the fall of Anatolian Seljuk State, on one hand they study on Turkish works and on the other hand they effort to translate Arabic and Persian works to Turkish. There were a lot of hand scripts in the both domestically and abroad various libraries and collections. Each of these hand scripts has an importance and value but the works which has only one known copy are even more important. In this study, "Kitab-ı

¹ Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Güzide” which has only one known copy in the UK The British Library in the Oriental and India Office Collections register number 15049 is examined.

Key Words: *Medical manuscripts, Old Anatolian Turkish, Kitâb-ı Güzîde.*

Şîrvânîli veya Şîrvân’dan daha önce gelerek Anadolu’ya yerleşmiş bir aileye mensup, hayatı ile ilgili bilgileri eserlerinden öğrenebildiğimiz, XV. yüzyıl hekimleri arasında yazdığı eserlerle oldukça önemli bir yere sahip olan Muhammed bin Mahmud-ı Şîrvânî hem Arapça hem de Türkçe birçok eser vermiş devrinin önemli hekimlerindendir. Şîrvânî’nin yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde Türkçe ve Arapça yazılmış biri dînî, on biri tıp, eczacılık, kıymetli taşlar, yemek sanatı konusunda telif ve tercüme toplam on iki tane eseri bulunmaktadır (Bayat, Okumuş 2004:13). Bu sayıya yazarı tam olarak tespit edilemeyen ve Şîrvânî’ye atfedilen eserler dâhil edilmemiştir. *Eserlerinin XV.yy. başında döneminin ilmî zihniyetini en mükemmel bir şekilde yansıtmaya yarayan, bugün hemen herkesin anlayabileceği sade bir Türkçe ile yazmış olması Şîrvânî’yi daha da önemli kılmaktadır* (Bayat 2003:244). Şîrvânî’nin Türkçe eserleri üzerinde birçok çalışma yapılmış, elimizdeki eser ve bu güne kadar nüshası bulunamayan İlyâsiyye adlı eseri bir tarafa bırakılacak olursa çalışılmamış eseri kalmamıştır. Bu eserleri ve eserler üzerinde yapılan çalışmaları kısaca hatırlamak yerinde olacaktır.

Cevhernâme: Tifâşî tarafından kaleme alınan Ezhârü’l-Efkâr fî Cevâhirü’l-Ahcâr adlı eserin yanlışlarını düzelterek ve bazı bölümlerini çıkarıp yeni bilgiler ilave ederek kaleme aldığı eserdir. Eser yirmi beş bâbdan oluşmaktadır ve her bâbda bir değerli taşın yapısı, özellikleri, bulunduğu yerler ve faydaları anlatılmıştır. Eser üzerinde Murat Aktürk lisans tezi yapmıştır. (Aktürk 1988)

Tuhfe-i Murâdî: Şîrvânî’nin Cevhernâme’yi genişleterek kaleme aldığı eseridir. Otuz iki bâbdan meydana gelen eser üzerinde Orhan Balcı yüksek lisans çalışması yapmış (Balcı 1995), eser ayrıca Prof. Dr. Mustafa Argunşah tarafından da yayımlanmıştır. (Argunşah 1999)

Kitâbü’t-Tabih Tercümesi: Muhammed bin Hasan bin Muhammed bin el-Kerim el-Kâtib el-Bağdâdî tarafından kaleme alınan

Kitâbü't-Tabih adlı yemek tariflerine ait Arapça kitabın Şirvânî tarafından Türkçeye tercümesidir. Eser Stefanos Yerasimos tarafından yayımlanmıştır (Yerasimos 2002). Ayrıca Sami Türk de eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapmıştır (Türk 1999).

Sultâniyye: Şirvânî tarafından Çelebi Mehmed adına yazılan koruyucu hekimlikle ilgili bir eserdir. Eser üzerinde Ferhat Kurban tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır (Kurban 1990).

Mürşid: Göz hastalıkları ve tedavileri ile ilgili olan son derece önemli bir eserdir. 1438 yılında tamamlanan eserde *"yaklaşık 120 civarında göz hastalığının teşhis ve tedavileri etraflı bir şekilde incelenir."* (Bayat, Okumuş 2004:40) Eser, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat ve Dr. Necdet Okumuş tarafından incelenmiştir (Bayat, Okumuş 2004).

"Şirvânî'nin Menteşe beyi İlyâs bin Mehmed bin Orhan (ö.842/1421) adına Arapça yazdığı, ona nispetle İlyâsiyye adını verdiği, sonra yine İlyâs Bey'in isteğiyle Türkçeye çevirdiği (Bayat, Okumuş 2004:14)" İlyâsiyye ise varlığı bilinmesine rağmen bu güne kadar ele geçen nüshası olmayan eserdir.

Yukarıda zikr edilen eserler dışında varlığı ilim âlemine ilk olarak Prof. Dr. Zafer Önler tarafından duyurulan (Önler 1998) ve onun çalışmasını kaynak göstererek birçok bilim adamı tarafından da Şirvânî'nin eseri olarak sunulan Kitâb-ı Güzîde üzerinde şimdiki kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eserin bilinen tek nüshası İngiltere'de The British Library, Oriental and India Office Collections 15049 numarada kayıtlıdır. Yaptığımız araştırmada eserin bilinen başka nüshası olmadığı görülmüş ve İngiltere'deki nüsha temin edilerek üzerinde çalışılmaya karar verilmiştir. Oldukça yorucu bir çalışmanın ardından esere ulaşılmıştır. Okumasını tamamladığımız ve basım aşamasında olan eser bilinen tek nüsha olması münasebetiyle son derece değerlidir. Bu çalışmada eserin şekil ve muhteva özellikleri tanıtılmaya çalışılacaktır.

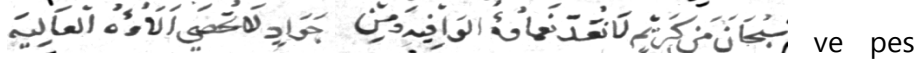
Eser her sayfası 15 satır olmak üzere toplam 41 varaktır ve harekeli nesihle yazılmıştır. Yazmanın ilk sayfasında yazan ve eserin adı olarak bilinen Kitâb-ı Güzîde-i 'İlm-ü Tıbb ibâresi aslında eserin adı değildir. Elimizdeki yazmada Şirvânî'nin eseri ile Hacı Paşa'nın Teshîl adlı eseri birlikte ciltlenmiştir. Yazmanın baş kısmında bir fihrist vardır

ve fihristin başında da "fihrist-i kitâb-ı 'ilm-ü tıbb-ı güzîde" ibaresi bulunmaktadır. Bu fihrist içerisinde Hacı Paşa'nın Teshîl adlı eseri için ayrı bir başlık açılmamış, eser aynı fihristin içerisine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla da bizce şimdiye kadar Şirvânî'ye ait bir eser adı olarak bilinen Kitâb-ı Güzîde aslında eserin adı değil, yazmayı kaleme alan kişinin sonradan iki eseri birleştirerek tıp ilmine ait seçkin bir eser anlamında (Kitâb-ı Güzîde-i 'İlm-ü Tıbb) sonradan verdiği bir isimdir.

Eser her bâbı kendi içerisinde fasıllara ayrılan 14 bâbdan oluşmaktadır. Bâblar Arapça olarak isimlendirilmiş ve bâb numaraları da Arapça olarak verilmiştir. Eserin ikinci varağında bulunan ve yazar adının hemen üzerine yazılmış olan "892 hicretinde bu eseri yazdum" ibaresi yazmanın milâdî 1487 yılında istinsah edildiğini düşündürse de eserle birlikte ciltlenen ve kendisinden sonraki sayfalarda yazılı bulunan Teshîl adlı eserin sonuna düşülen 848 (1434) yılı kafa karıştırmaktadır. Eserin diğer bölümlerinde istinsah tarihiyle ilgili başka bir ibarenin bulunmaması konuyla ilgili fazla yorum yapılamamasına sebep olmaktadır.

Yazar esere bir girişle başlamış ve bu bölümde kısaca tıp ve kendi eseri hakkında bilgiler verdikten sonra eseri yazış sebebini açıklamıştır. Bu bölüm şu şekildedir:

1-b

(1) kitâb-ı güzîde-i 'ilm-i tıbbdur (2) bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm (3) şükr-i bj-müntehâ ve hamd-ı bj-gerâne ol zâta kim beydâ-yı ahdıyyetinde (4) 'âcizdür 'uqûl ü 'uqalâ ve şahrâ-yı şamedıyyetinde vallahi ve mütehayyir ervâh-ı (5) enbiyâ ve evliyâ mübdî'i ki kudret birle icâd êtdi ecrâm-ı 'ulvî münşî ki (6) hikmet birle peydâ êtdi ecsâm-ı süflî rahîmi ki rahmet birle nev'-i insânı (7) eşref-i mevcûdât raûf-ı kebir birle sirişte êtdi anda 'aql ve nuqq envâ'ı (8) kerâmât kerîmi ki keremi birle aña mazârr-ı menâfi'den ki tâ hıfz êde (9) bedeni şihhatli mekârihden ve tefekkür êde allahıñ maşnû'âtında mu'terif ola (10) ve anıñ rubûbiyyetine diye kim ve pes şalavât ü selâm zevât-ı kâmile nüfûs-ı (12) zâkiye üzerine huşûşâ mu'allîj ve müzekkî murtażâ-yı müctebâ muhammed muştafânuñ zât-ı

(13) kāmīle ve nefis-i zākiyesi üzerine olsun kim ol 'ālemde ḳalb gibidür (14) ā'zā-ı bāḳiden ve hem anuḡ āli ve aşḡābı üzerine olsun kim ḡayr-ı āli ve ḡayr-ı (15) aşḡābdururlar ammā ba'de pes bil ēy ḡāfız-ı sıḡḡat men fakır ü ḡāḡır kim muḡammed

2-a

(1) ibni maḡmūd şırvāniyem çün gördüm 'umūm-ı nāsik imtiyācı aḡkām-ı tıbbiyye (2) beyyinü'l-vuzū'ı ve iftikādları ḡavā'id-i 'ilāciyyeye zāhirü's-suḡū' ve hem daḡı (3) gördüm ki bu 'ilm kendü nefsinde 'ilmiyyedür şerif-i şer' müntefi' bı-memduḡ (4) şer'ān ve 'aḡlen ammā şer'ān nitekim peyḡāmber • aleyhisselām buyurur ki ya'nı 'ilm ki vācibdür ol 'ilme sa'y (6) etmek ve aḡa ihtimām görsetmek ve anı ḡāşıl etmek ol iki 'ilmdür (7) biri 'ilm-i ebdāndur kim aḡa 'ilm-i tıbb dērler ve biri 'ilm-i edyāndur kim aḡa (8) 'ilm-i şerī'at dērler pes şādıkü'l-va'düḡ ḡılmaḡlığı 'ilm-i ebdānı muḡārin 'ilm-i (9) edyāna delil-i vāziḡ ve bürḡān-ı sātı'dur 'ilm-i tıbbuḡ şerefine ve hem daḡı evvel 'ilm-i (10) ebdānuḡ zıkrı ve andan şonra 'ilm-i edyānuḡ zıkrı delil-i vāziḡdur 'ilm-i tıbbuḡ (11) taḡşli vācib olduḡına ki ve ammā 'uḡalā anuḡçün ki her 'ilmüḡ şerefi ol (12) 'ilmüḡ mevzū'-ı şerif olduḡından ötürüdür veyā ḡācet ol 'ilm-ü ḡavı (13) olduḡından ötürüdür ammā bu 'ilmüḡ şerifi mevzū'dan ötürüdür anuḡçün ki (14) bunun mevzū'ı beden-i insāndur kim ol eşref-i ecsām süflüdür pes lācerem (15) bu 'ilm daḡı eşref-i 'ulūm-ı süfli oldı ve ammā bu 'ilmüḡ şerefi ḡācetden

2-b

(1) ötürüdür anuḡçün kim cemı' benı ademüḡ ihtiyācı 'ilm-i tıbbā ekşerdür sāyir (2) 'ulūmdan anuḡçün kim teveccüh etmek allahuḡ 'ubūdiyyetine ve anuḡ (3) ḡabzına müsteḡif olmak ve anuḡ tecelliyātına mütecellı olmak ve hem nefis-i nāḡıḡı (4) 'aḡl-ı heyülāniden 'aḡl-ı müste • ānı ve 'aḡl-ı bi'l-melikiyyete erişdürmek mümkün (5) degül ve hem müyesser olmaz illā beden şāḡiḡ olduḡından şonra ve bu zāḡırdür pes (6) men daḡı ḡadış mücibince bilād-ı mışra geçdüm ve bu fenne meşḡül oldum (7) ve mu'teber kitābların işıtdüm ḡānūn şeyḡ ibni 'alı sinā ve ḡāvı muḡammed bin zekerriyā (8) ve mesḡiḡi bigi ve hem bımāristānlara çok mülāzemet etdüm ve elūmden (9) geldükçe daḡı mu'ālece etdüm çün yine rüm

memleketine geçdüm işitdüm ki **(10)** hazreti keyvân rif'at-ı anûş-ı revân hâl-i süleymân hilâl-i **(11)** mâlikü'r-riqâbü'l-imam halifullahi fi'l-'âlem hâmi-yi bilâdillâh ve hâfız-ı 'ibâdillâh **(12)** bāsıtu'l-'adl-i ve'l-inşâf ve mâ hâdimü'l-i'tişâf nizâmü'l-memâlik **(13)** münkadü'z-žu'afâ-yı • an varâtü'l-mühlik melecâü'l-efâzil **(14)** e'azzallâhü a'vân devletühü ve şeyyede erkân-ı memleketühü ilâ yevmi'd-djn bu fenne **(15)** meyli vardur ve hem bu fennüñ ehline i'tikâdı vardur ve hem hizmetinde bu fenne

3-a

(1) mensüb olanlar birkaç vardur pes vâcib oldı ben dağı ol dergâhuñ **(2)** hizmetine erişmek ve hem anuñ devleti birle devletlenmek pes yazdum

Yazar bu girişten sonra bir mukaddime yapmış ve mukaddimede kısaca insanın yaratılışından bahsetmiş ardından da bâblar ve fasıllarla esere devam etmiştir. Bâb ve fasıl başlıkları önce Arapça olarak verilmiş hemen ardından da Türkçeleri ilâve edilmiştir.

Eserden alınan bâb ve fasıl başlıkları aşağıdadır:

I. Bab: *el-bâbü'l-evvel fî beyân-ı tedbîrü'l-me'kulât*

1. Fasıl: *bu fasılda beyân eder aşhâb-ı tena • • üm ve aşhâb-ı rāhatı demeviyi mizāclu ve mu'tedil mizāclu ve mertüb mizāclu kişilerün yiyecegin*

2. Fasıl: *bu fasıl beyân eder iş işleyen ve ta'ab gören ve peklük eden ve hamâllık eden kişilerün yiyecegin*

3. Fasıl: *bu fasılda dürlü dürlü mizāclaruñ hâlin ve yemegin beyân eder*

4. Fasıl: *bu fasıl anı bildirür kim kanķı ta'âmı evvel yemek ve kanķısın şonra ve kanķısın **(6)** bile yemek gerek ve hem kanķısınuñ yemeği yēgdür kanķısından*

5. Fasıl: *bu fasılda beyân olunur kim her dürlü ta'âmı ne vaktde yemek gerek*

6. Fasıl: *bu fasıl ol nesneleri bildürür kim hâfız-ı şıḥhate vâcibdür andan ictinâb etmek*

II. Bab: *bu bâbda şuları bildürür ve eyüsin ve yetilüsin*

1. Fasil: bu faşıl beyân eder ki kankısı kankısından yetilüdür ve kankısı kankısından yetilüdür

2. Fasil: bu faşıl beyân eder kim şuyı nice içmek gerek ve ne vaktde içmek gerek

III. Bab: bu bāb hareketün ve sükunun nef in ve zarrın bildürür

1. Fasil: bu faşılde bedenün harekete muhtâc olduğun bildürür

2. Fasil: bu faşılde hareketün menfa'atlerin bildürür

3. Fasil: bu faşıl anı bildürür kim her bir 'uzvun bir dürlü hareketi vardur ki aña maşşûşdur hem fāyidelenür

IV. Bab: bu bābda beyân olunur kim hāfız-ı şıhhat gözini nicesi saklaya ve hem nürün nicesi ri'āyet ede

V. Bab: bu faşıl kulağun işitmekligin nice saklamak gerek anı beyân eder

VI. Bab: (1. Fasil) bu faşılde beyân eder kim uyhu bedene ne dürlü • amel eder

2. Fasil: uyhunun kankı nev • i yetilü olduğunı beyân eder

3. Fasil: bu faşılde uyumağun hālin beyân eder

VII. Bab: bu bābda kuşmağun ahvālin beyân eder

1. Fasil: bu faşılde kuşmağun fāyidesin ve zararın beyân eder

2. Fasil: el-faşlü's-şāni fi beyân-ı tedbir-i kay' cālînüs hekim eydür kim cemî' evkātun yēgregi kuşmağicün yay vaktidur

VIII. Bab: bu bābda kabz etmegün ve ic yürütmegün fāyidesin ve mazarratın beyân eder

1. Fasil: faşıl ot içmek ve hem için mu'tedil yürütmegün menfa'atin bildürür

2. Fasil: Bu faşılde iç dutmağun fāyidesin ve ziyânın beyân eder

IX. Bab: bu bābda hammāmun menāfi'in ve mazzārrın bildürür ve hem eyüsin ve yetilüsin beyân eder

1. Fasil: bu faşılde hammāmun eyüsin ve yetilüsin beyân eder

2. Fasil: bu faşılde hammāma girmegün fāidelerin beyân eder

3. Fasil: bu faşılde beyân eder kim hammāmda ne tarıka etmek gerek ve hem ne resme girüb çıkmak gerek ve hem ne resme oturmak gerek

4. Fasil: bil kim yay günlerinde öyleye yakın vaktlarda maħrūr mizāc kişiyeye şovuk şuya girmek bedenın kavî eder

X. Bab: bu bābda cimā'un tedbirin beyân eder

1. Fasil: bu faşılta cimā'ıñ menāfi'in ve mazżārın ve hem eyüsin ve yetilüsin beyān eder

2. Fasil: bu faşıl beyān eder cimā'ıñ ƙanƙısı eyü ve ƙanƙısı yetilüdür

XI. Bab: bu bābda cimā'ıñ muƙavviyātın bildürür

1. Fasil: bu faşılta beyān eder ol nesne kim anı işitmeklik cimā' a ƙuvvet

2. Fasil: bu faşılta beyān eder ol nesneleri kim cimā' a ƙuvvet vürür

3. Fasil: bu faşılta ol yağları bildürür kim cimā' a ƙuvvet vürürler

4. Fasil: bu faşılta beyān eder ol nesneleri kim cimā' a lezzet vürürler

XII. Bab: bu bābda dört faşılın beyānın eder ve bu dört faşıl üzerinedür

1. Fasil: bu faşılta yaz tedbirin beyān eder

2. Fasil: bu faşıl beyān eder güz ne dürlü tedbir etmek gerek

3. Fasil: bu faşıl ƙışın tedbirlerin beyān eder

XIII. Bab: bu bābda ekşer yemeklerüñ tabi' atın bildürür

1. Fasil: bu faşılta mülattañ gızālar beyān eder

2. Fasil: bu faşılta ğalız ta' āmları beyān eder

3. Fasil: bu faşılta ol ta' āmları beyān eder kim mu' tedildür

4. Fasil: bu faşılta ħār-ı raṭb gızālaruñ ħālin beyān eder

5. Fasil: bu faşılta ħār-ı yābis yemekleri beyān eder

6. Fasil: bu faşılta beyān eder ol nesneleri kim mu' tedildür

7. Fasil: bu faşılta bārid raṭb gızāları beyān eder

8. Fasil: bu faşılta bārid ve yābis gızāları beyān eder

9. Fasil: bu faşılta beyān eder ol nesneleri kim mu' tedildür

XIV. Bab: bu bābda müşhil şarāblaruñ ve çeblerüñ ve ħuƙnelerüñ ħālin beyān eder

1. Fasil: bu faşılta şerbetlerüñ bişmekligin beyān eder

2. Fasil: bu faşılta sikengübün bişürmegi ve hem fayidesin dağı beyān eder

3. Fasil: bu faşılta ishāl edenini ve ishāl etmeyeni beyān eder

4. Fasil: ħuƙne kim nāfi' dür bēl ağrısından ve aşığa bağırsuƙlardan ve ƙuluncdan şan' atı oldur kim

5. Fasıl: *bu fasılda cevârişleri beyân eder*

6. Fasıl: *ma · cünü'l-necâh*

7. Fasıl: *bu fasıl saşalı ve başı boyamağun beyân eder*

8. Fasıl: *devâyî ki dişleri berk eder*

Eser Şirvânî'nin bir başka eseri olan Sultaniye ile büyük ölçüde paralellikler göstermektedir. Yapılacak ayrıntılı bir karşılaştırma bu paralelliğın boyutlarını da ortaya koyacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- (Aktürk 1988), Aktürk Murat, *Cevhernâme*, Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri 1988.
- (Argunşah 1999), Argunşah Mustafa, *Muhammed b. Mahmûd-ı Şirvânî "Tuhfe-i Murâdî" İnceleme - Metin - Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- (Balcı 1995), Balcı Orhan, *Şirvanlı Mehmed bin Mahmud Tuhfe-i Muradi fi İl-mi'l- Cevahir (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara 1995.
- (Bayat 2003:244), Bayat Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Sade Matbaa, İzmir 2003.
- (Bayat, Okumuş 2004), Bayat Ali Haydar, Okumuş Necdet, *Muhammed bin Mahmûd-ı Şirvânî "Mürşid"*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yay. Ankara 2004.
- (Kurban 1990), Kurban Ferhat, *Şirvânî Mahmud Sultaniye (giriş-metin-sözlük)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1990.
- (Önler 1998), Önler Zafer, "XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı", *Kebikeç*, Yıl: 3, S.6. s. 157-168, 1998.
- (Türk 1999), Türk Sami, *Kitabü't-Tabih Tercümesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1999.
- (Yerasimos 2002), Yerasimos Stefanos, *Sultan Sofraları "15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı"*, Yapı Kredi yay. İstanbul 2002.